

25 09 2018

Чомеашиносон ва мухаккикони муосир барои шинохтан ва ташхис додани укладаҳои фикрӣ ва иҷтимоӣ, ки боиси пойинравӣ ва воқасгаройӣ мегарданд, аз истилоҳи шартӣ «мазхабзадагӣ» қор мегиранд. Сатҳи мазхабзадагӣ дар ин ё он чомеа, албатта, ба ҷиғунагии фазои фикрию маданӣ бастагӣ дорад. Умдатан, дар нимаи дуҷуми садаи бист дар кишварҳои Шарқи мусулмонӣ бозихои сиёсӣ бештар ранги мазхабӣ гирифта, дар қолаби инқилобҳои исломӣ инсичом ёфтанд. Хамин тавр, дар фазои собик шӯравӣ ҳам, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷузъи ҷудонопазири он махсуб меёфт, фактори динӣ - мазхабӣ авлабият пайдо кард ва раванди воқеоту ҳаводиси минбаъда ба он омил пайванд хӯрд.

Дар муҳити Тоҷикистони шӯравӣ аз охири солҳои ҳаштодуми асри гузашта шурӯъ карда, бозихои геополитикӣ дар қолаби исломи сиёсӣ ворид гардиданд ва тадриҷан фазои сиёсӣ, ахлоқӣ, иҷтимоӣ, маданӣ ва маънавиро таҳти таъсир қарор доданд. Ин нуқтаро мебоҷад ёдовар шуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ханӯз пеш аз замони касби Истиклолияти давлатӣ аз назари динӣ - мазхабӣ дар таносуб бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ осебпазиртар буд, чунки дар ин минтақа нуфузи қобили мулоҳизаи рӯҳониёни муҳофизакор, фурсатталаб, беҳабар, ноогоҳ, ки тору пудашонро хурофоту таассуби мазхабӣ ташкил дода буд, ба мушоҳида мерасид. Аз тарафи дигар, аз нимаи дуҷуми солҳои ҳаштодуми садаи бист ҳаракати рӯҳониёни ҷавон, ки ҳудро ислохотгари динӣ - исломӣ унвон мекарданд ва дар маҳофили динӣ аз ислохоти густурдаи мазхабӣ лоф мезаданд, неруманд шуд ва дар майдони сиёсӣ мафкуравии ҷумҳурӣ аз худ дарак дод.

Қор то ба ҷое расида буд, ки табақаи ислохотхоҳони нахзатӣ ба таври ҳудогоҳу ноҳудогоҳ бо намоёндагони ҳадамоти ҳосусӣ дар минтақа, ки таҳти пӯшиши ҳадамоти фарҳангӣ маданӣ ва тичоратӣ дипломатӣ қору фаъолият мекарданд, иртибот барқарор намуданд. Илова бар ин, омӯзиш ва таҳлили раванди фаъолияти созмони сирри динии Нахзати ҷавонони Тоҷикистон (баъдан ТТЭ ХНИ) ва усулу методҳои муборизаи сиёсӣ ва таблиғоти мафкураи динӣ - исломӣ моро ба ин натиҷа мерасонад, ки қабл аз ин солҳо низ дар ҷумҳурӣ ҷараёни решаёбии афкори динӣ ва тарғиби мурағатҳои мафкураи исломӣ таҳким ёфтааст. Ин нуқтаро аз сатҳу сифати муносиботи лидерони нахзатӣ дар охири солҳои ҳаштод ва ибтидои солҳои навадум ва ба дунболи ин, дар ҷараёни ҷанги шаҳравандӣ (солҳои 1992-1997) ва марҳилаи баъдичангӣ ва ҳатто имрӯз ҳам пай бурдан мумкин аст. Барои дуруст шинохтани авзои сиёсӣ - идеологӣ ва иҷтимоӣ - маданияи минтақавӣ дар муддати мушаххаси замонӣ (солҳои 1989-1991), қабл аз ҳама, ба маъсалаи шинохти ҳадафҳои стратегӣ нахзатӣ бояд тавачҷуҳ кард.

Дар замони машрӯиҷат пайдо кардани барномаи сиёсии хизбӣ дар қолаби «бозсозии горбачёвӣ» дар тамоми ҳудуди давлати Шӯравӣ раванди ташаккулёбии андешаҳои милли таҳким ёфт ва дар пасманзари сиёсати ба ном миллии горбачёвӣ гурӯҳҳои муташаккили

мазхабӣ, ки солҳо орзуи бозгашт ба асли худ – таъсиси хилофати исломӣ ва қувват додани неруҳои динӣ дар минтақаро дар дил мепарвариданд, ба майдон омаданд. Дар ҳудуди Чумхурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар ибтидо ҳаракати милли барҷунбишҳои динӣ - мазхабӣ нуфуз дошт. Агар матбуоти даврии вақтро иҷмолан мурур кунем, мебинем, ки дар марҳилаи аввалӣ (солҳои 1986-1989) неруҳои фикрӣ ва милли, ки аз интеллигенсияи ватанӣ бархостаанд, бар элитаи мазхабӣ, ки аз уламо ва муллоҳои суннатӣ ислохотгар таркиб ёфта буд, бартарӣ доштанд. Вале дар марҳилаи баъдӣ (солҳои 1989-1991) мушоҳида мешавад, ки неруҳои исломӣ, махсусан роҳбарияти нахзатӣ минбарро ба даст мегиранд ва дигар ниҳодҳои милли ва институтҳои иҷтимоӣ дар хошия қарор мегиранд. Махз дар ҳамаи марҳилаҳои аввалии ҳаҷоси мешавад ва ҳурофоту таассуби динӣ - мазхабӣ дар марҳуми иҷтимоӣ реша медавнад. Ҳар сомонӣ иттиҳодияе, ки дар ин марҳилаи ҳаҷоси рӯӣ қор омада буданд, бо ин ё он васила ба ТТЭ ХНИ иртибот дошта, тахти қоролӣ бевосита ё бавоситаи нахзат қарор гирифтаанд. Азбаски ташиқоту сомонҳои милли аз берун пуштибонӣ намешуданд, ҳангоми ташаннуҷи авзоӣ ноҷор вобастаи ТТЭ ХНИ қардиданд. ТТЭ ХНИ бошад, қуноне ки қаблан ишора қардем, аз берун маблағгузорӣ мешуд ва ба истилоҳ, «спонсор» - сарпараст дошт. Ба ин манзур, иттиҳодияю сомонҳои сиёсӣ ва фарҳангии қамон, аз қумла Ҳизби демократии Тоҷикистон, «Растохез», «Лаъли Бадахшон», «Начоти Ватан» ва ба ин монанд сомонҳои машрӯъ ва номашрӯӣ вақт дар ТТЭ ХНИ махлул шуданд. Муҳимтар аз ин, тибқи қадвал - семаи сармоягузори қруҷаи нахзатӣ сомонҳо вориқи қорзори сиёсӣ шуданд ва билқосила тахти назари қорқардонони асосии бозихи сиёсии Тоҷикистон дар ибтидои солҳои навад фаъолият намуданд. Ҳарқанд ки раҳбарони сомонҳои номбаршуда ин қорро намехостанд, ноилоч тобеи элитаи сиёсии нахзатӣ қардиданд ва стратегияву тактикаи онҳо қазифуфтанд (шоқд раҳбарони ҳаракату сомонҳои сиёсӣ дар дил ниқтҳои неқ доштанд, вале дар ТТЭ ХНИ мунахал шудани онҳо ва ба сифр қаробар қардидани талаботи барномавии сиёсӣю иҷтимоӣ ва маданияю иқтисодии онҳо сабаби ноқом қардиданашон дар бозии сиёсии нахзатӣ мебошад). Баъдтар раҳбарони ин сомонҳо Тоҳири Абдуҷаббор, Аслиддин Соҳибназар, Шодмон Юсуф ва дигарон дарқ қарданд, ки дар қи доме афтиданд ва сарнавишти миллию давлатиро ба дасти қихо супурданд. Вале аллақай дер шуда буд, онҳо дар қаробари машинаи пуриқтидори сиёсӣю мафқуравии нахзатӣ, ки аз қониби қудратҳои минтақавӣ сармоягузорӣ мешуд, истодақарӣ қарда натавонистанд ва саранқом шикаст ҳурданд.

Ақибаши ин аст, ки ТТЭ ХНИ мувофиқи тартибу дастури сармоягузоронаш тамоми қувваҳои миллию сиёсии вақтро, ки аз озодию истиқлолияти сиёсӣю милли ҳарф мезаданд, зурани тахти қарқами худ гирифт. Майдони «Шаҳидон» бо «ташаббус» - и бевоситаи нахзатӣён ташиқил шуда, минбар дар ихтиёри элитаи нахзатӣ буд. Наворҳои Майдони «Шаҳидон» ва минбардорихи тими нахзатӣ дар он қамон бар он гувоҳӣ медаханд, ки муҷриёни пасипардагии бетартибҳои оммавӣ дар шаҳри Душанбе тамоми бурди ҳурро рӯӣ ТТЭ ХНИ гузошта, ба дасти ин ташиқилоти террористӣ инқилоби исломиро ба минтақа ба истилоҳ, экспорт қардан мехостанд. Ҳуқумати мусолиҳаи милли ба ном милли буд ва асосан, тахти қоролӣ бевоситаи элитаи нахзатӣ қарор гирифта, қанд моҳ дошт дода, оқибат фалақ қардид ва аз андарунаш қанги шаҳрвандӣ буруз қард.

Баъди он ки Иҷлосияи шонздаҳуми Шӯрои Олии Чумхурии Тоҷикистон Ҳуқумати навро рӯӣ қор овард, ТТЭ ХНИ ба ҳорич панох бурд ва дар берун ҳам тахти ҳимояти бевоситаи сармоягузоронаш қарор гирифт. Дар гурбат ҳам ТТЭ ХНИ қарои он ки ҳусни

таваччуи созмонҳои байналмилалӣ ва хайриявиरो чалб кунад, гурезахоро, ки як қисм мавқеиятҳои гуногун доштанд ва ба нахзат ва назароти нахзатӣ муҳолифат меварзиданд, иҷборан тарафи худ кашид ва Иттиҳоди неруҳои оппозитсионӣ Тоҷикистон (ИНОТ) - ро таъсис дод. Дуруст аст, ки як гурӯҳи муҳоҷирони иҷборӣ ба ин ташкила (ИНОТ) шомил нашуданд ва дар хорич аз кишвар мустақилона қору фаъолият намуданд ва аз ТТЭ ХНИ қанор гирифтанд (чун аз таҷриба меҳонистанд, ки нахзат ҷӣ меҳоҳад ва кишварро ба ҷӣ муҳибате оварда расонд). Вале элитаи нахзатӣ дигар гурӯҳхоро муттаҳид қарда, ИНОТ - ро созмон дод ва дар раъси он қарор гирифт. Имрӯз ТТЭ ХНИ дар хорич таҳти пӯшиши сиёсӣ молиявӣ қувваҳои беруна, баъзе созмонҳои байналмилалӣ ва доираҳои қарбӣ ба роҳандозӣ намудани қарномаи сиёсӣ (албатта, тибқи қармуда ва диктаи қармоҳгузорони қруҷаи нахзатӣ) машғул мебошад. Қарои ба вучуд овардани сӯйитақоҳумот ва муҳимтар аз ин, воҳимаю хангома ТТЭ ХНИ аз усулҳои муосири иттилоотӣ, сиёсӣ, маққуравӣ ва маданӣ қор меқирад ва қурсату қайти муносиб меҷӯяд. Дар ин росте, созмонҳои ифротӣ қурсатталаби «Гурӯҳи 24», «Анҷумани озодандешони тоҷик» ва амсоли инҳоро ба худ қазб меқозад ва ба ин васила доираи салоҳиятҳои сиёсӣ маданияшро афзудан меҳоҳад. Хадақи ТТЭ ХНИ, пеш аз ҳама, бо истиқода аз қурсати муносиб аз нав таъсис додани ИНОТ мебошад ва бо ин роҳ меҳоҳад тамоми созмону неруҳои муҳоҷирро таҳти султаи худ қамъ ва даъвои бузурғманишиашро манзури элитаи сиёсӣ иқтисодӣ аврупоӣ намояд. Дар пушти ин воҳимаю хангомаҳо боз қармоҳгузорони хоричӣ меистанд ва ҳимояти ТТЭ ХНИ-ро, ки аз қабл қруҷаи номуваққақи онҳо будааст, дар хорич ҳамҷунон идома меҳанд.

Фаридун ОРИЁӢ